

شهر دوستدار زن

شناسایی معیارهای شهر دوستدار زن از نظر زنان متعلق به پایگاه‌ها و تیپ‌های مختلف اجتماعی تهران

نعمت‌الله فاضلی*

محدثه ضیاچی**

چکیده

هدف این پژوهش شناسایی برخی از معیارهای شهر دوستدار زن از نظر زنان متعلق به پایگاه‌ها و تیپ‌های مختلف اجتماعی است. این تحقیق از نوع تحقیقات توصیفی و کیفی است. روش مورد استفاده اتنوگرافی (مردم‌نگاری) و تکنیک جمع‌آوری داده‌ها مصاحبه مسأله‌محور است. جمعیت آماری زنان ۱۸ تا ۵۰ سال ساکن تهران هستند که طی ۵ سال گذشته ساکن تهران بوده‌اند. نمونه‌گیری غیر احتمالی و قضاوتی و حجم نمونه ۱۹ نفر است. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که از نظر زنان مصاحبه‌شونده با بهره‌مندی از هشت ویژگی، تهران شهری دوستدار زن می‌شود: تهران امن، تهران راحت، تهران فعال، تهران مشارکتی، تهران فراغتی، تهران عادلانه، تهران زیبا و تهران دوستدار کودک. علاوه بر این دو متغیر تیپ اجتماعی و پایگاه اقتصادی و اجتماعی تفاوت‌چندانی در دیدگاه‌های زنان در مورد معیارهای شهر دوستدار زن ایجاد نمی‌کند. بلکه سه موقعیت خانه‌داری، اشتغال و مادری تفاوت‌هایی در دیدگاه‌ها، نیازها و دغدغه‌های زنان در زندگی شهری ایجاد می‌کند. واژگان کلیدی: زنان، زندگی شهری، فضاهای شهری، شهروندی، شهر دوستدار زن

۱. مقدمه

فضاهای عمومی شهری مکان‌هایی هستند که متعلق به عموم شهروندان بوده و باید دارای ویژگی‌های دموکراتیک بودن، قابل دسترسی برای همه گروه‌ها و آزادی عمل نسبی باشند (پرتویی، ۱۳۹۱: ۱۶). این فضاها به منظور دستیابی به عدالت شهروندی باید بتوانند محیطی امن، سالم، پایدار و جذاب برای همه شهروندان فراهم کند تا همه گروه‌های اجتماعی فارغ از محدودیت‌های سنی، جنسی، قومی و ... بتوانند از فضا و امکانات شهری استفاده کرده و در زندگی شهری مشارکت داشته باشند. مطلوبیت یک فضای شهری بویژه در خصوص برخی از فعالیت‌ها، به میزان برداشت و ادراک نیازهای فرد استفاده‌کننده از فضا بستگی دارد (قرایی، ۱۳۹۱: ۱۸). یعنی وجود شرایطی برابر به منظور استفاده و بهره‌مندی افراد مختلف از فضاهای شهری، اهمیت بسیاری دارد. از این رو ممکن است گروهی از افراد، یک فضای شهری را مناسب و مطلوب ارزیابی کنند و گروهی دیگر نامناسب.

با این حال فضاهای عمومی جنسیتی هستند. (غنام، ۱۳۹۲: ۳۹) در فضاهای شهری مردان آزادی بیشتری در رفت و آمد و دسترسی به فضاهای عمومی دارند؛ در حالی که زنان به دلایلی از جمله نحوه پوشش، فیزیولوژی و سایر ویژگی‌های زنانه دارای محدودیت بیشتری بوده و فعالیتشان در فضاهای شهری محدود به زمان‌های خاصی است. (مک‌داول، ۱۳۹۲: ۸). اما زنان نیاز بیشتری به فضای مناسب‌تر شهری حتی در چارچوب نقش‌های حمایتشان دارند. زنان خانه‌دار علاوه بر فعالیت‌های خانه‌داری با محیط‌های مختلف مانند بانک‌ها، اداره‌های بیمه، خدمات و مغازه‌ها و فروشگاه‌ها مواجه هستند. با این حال عموماً شهرها مسایل زنان را کمتر در نظر گرفته‌اند. این در حالی است که شهر بطور کلی چه در کشور ما و چه در سایر کشورها توسط مردان بوجود آمده و شروع شهرسازی توسط مردان بوده است. عموماً شهرها مسایل زنان را کمتر در نظر گرفته‌اند (اعتماد، ۱۳۸۷: ۷۱).

ایده و مفهوم شهر دوستدار زن حاصل تلاش برای حل مسایل و مشکلات زنان و ارتقا و بهبود وضعیت آنان در زندگی شهری است. شهر دوستدار زن در مفهومی وسیع اشاره به شهری مطلوب و مناسب زندگی اجتماعی زن در ابعاد مختلف اجتماعی، فرهنگی، حقوقی، کالبدی، بهداشت و سلامت و سایر امور زندگی اجتماعی شهری دارد. هدف از ایجاد شهر دوستدار زن، ایجاد فضا و امکاناتی در شهر و ابعاد مختلف زندگی شهری است که فعالیت

زنان در شهر را تسهیل کرده و زندگیشان را درون فضای شهری آسان تر کند. علی رغم توسعه این مفهوم در برخی کشورها، تاکنون پروژه و طرح مشخصی تحت این عنوان در ایران وجود نداشته است. البته در ایران پژوهش های مختلفی در رابطه با مسایل زنان بطور کل و مسایل شهری زنان بطور خاص انجام شده است، اما بخش عمده ای از این پژوهش های شهری، مساله امنیت زنان در شهر و فضاهای شهری را مورد توجه قرار داده است. علاوه بر این مساله را نیز بیشتر از منظر کالبدی و فیزیکی بررسی کرده اند. چنین پژوهش هایی فاقد نگاهی همه جانبه و کل گرا به مسایل و دغدغه های زنان شهری است. علاوه بر این، معیارهای مطلوب و مورد نظر زنان نیز، نه در تحقیقات آکادمیک مورد توجه قرار گرفته است و نه در بسیاری از سیاست ها و برنامه ریزی های کالبدی و غیر کالبدی شهر. در ایران نیز عموماً برنامه ریزی های شهری و تدارک امکانات فضایی از منظری مردانه صورت گرفته و تصور می شود همه شهروندان فارغ از قیود سنی و جنسی به یک میزان از این برنامه ها منتفع می گردند. البته این بدان معنا نیست که شهرها و کلان شهرها مشکلی برای مردان ندارند. مشکلات متعدد شهری مانند ترافیک، آلودگی هوا و استفاده از تسهیلات و خدمات شهری مسایلی عام هستند که هم زنان و هم مردان را درگیر می سازند. اما عموماً مسایل و مشکلات شهری برای اقشار آسیب پذیر بیشتر و گسترده تر است و زنان در برخی جهات نسبت به مردان آسیب پذیرتر هستند. هرچند ممکن است در یک شهر امکانات فضایی چندان توسعه یافته ای برای هیچ کس - فارغ از مرد یا زن بودن - وجود نداشته باشد، اما مسأله این است که همان فضاها و امکانات نه چندان پیشرفته موجود، عموماً برای مردان آسان تر قابل استفاده اند و چه بسا زنان به دلیل داشتن تفاوت های بیولوژیکی و اجتماعی از برخی فضاها بطور خودبخودی حذف شوند. بعنوان مثال در کلان شهری مانند تهران که شهروندان با دشواری های متعدد زندگی شهری مانند ترافیک، آلودگی هوا، دوری مسافت ها، دشواری های حمل و نقل عمومی، ناامنی برخی فضاها و معابر و ... مواجه هستند، عمدتاً زنان دشواری های مذکور را بطور مضاعفی متحمل می شوند. بعنوان مثال وسیله نقلیه ای مانند مترو، علی رغم داشتن ازدحام بسیار جمعیت، برای مردان و گروهی از زنان قابل استفاده است، اما زنی باردار و یا مادری با فرزند کوچک، عملاً امکان استفاده از چنین وسیله حمل و نقلی را ندارد. مثال دیگر مربوط به مسأله امنیت است که در تحقیقات بسیار متعددی مورد توجه و ارزیابی قرار گرفته است. بعنوان نمونه پایین بودن سطح امنیت در شب، سبب ناامنی برخی ایستگاه های اتوبوس شده و امکان

ایستادن زنان در این ایستگاه‌ها و استفاده از این وسیله حمل و نقل را از آنان سلب می‌کند. علاوه بر این دوری مسافت‌ها و عدم دسترسی آسان به وسایل حمل و نقل عمومی در برخی مناطق، در کنار پایین بودن میزان امنیت عینی و ذهنی زنان در شهر، از جمله عواملی است که باعث می‌شود زنان در بسیاری از موارد امکان اشتغال را از دست بدهند. نمونه‌های متعددی را می‌توان بیان نمود که نشان می‌دهد چگونه زنان به دلایل مختلف از بهره‌مندی از برخی فضاها و یا امکانات شهری محروم شده و یا استفاده آنان با مشقت و عدم سهولت بیشتری نسبت به مردان همراه است. اشاره به مصادیق کالبدی بدین معنا نیست که تفاوت تجربه زنان و مردان در شهر محدود به فیزیک و کالبد شهر است. زنان و مردان شهری در عرصه‌های مختلف اقتصادی، اشتغال و استخدام، آموزش، حقوق و قوانین، مشارکت سیاسی و اجتماعی، بهداشت و سلامت و سایر امور در زندگی شهری در وضعیت متمایزی به سر می‌برند. به بیان دیگر زندگی شهری زمینه‌ساز بروز تبعیض‌های متنوعی است که عموماً به زیان زنان است. لازمه تحقق یک جامعه عدالت‌محور نیز رفع نیاز همه شهروندان در سطحی برابر است.

بنابراین هدف ما در این مقاله پرداختن به این مفهوم و ارائه برخی از معیارها و شاخص‌های یک شهر دوستدار زن است. به بیان دیگر هدف این تحقیق پرداختن به یکی از موضوعات اصلی در نظریه اجتماعی شهر یعنی مناسبات میان فضای شهری و زنان در جامعه ایران با توجه به نظرات و ایده‌های زنان است. این پژوهش می‌تواند ما را به درکی عمیق‌تر و مفهومی از خواست‌ها و علایق و همچنین مشکلات زنان در زندگی شهری و دستیابی به برخی از ویژگی‌ها و معیارهایی که یک شهر را دوستدار زن می‌سازد، برساند. به نظر می‌رسد زنان در زندگی شهری، علی‌رغم داشتن ویژگی‌های فیزیولوژی و برخی ویژگی‌های اجتماعی مشترک، بنا بر جایگاهشان در ساختار اقتصادی و اجتماعی جامعه و بنابراین منطقه سکونت و رفت و آمد و همچنین امکانات در دسترسشان، تجربه و احساس یکسانی از ابعاد مختلف زندگی شهری نخواهند داشت. علاوه بر این نگرش‌ها و ایده‌های زنان نسبت به چیستی و چگونگی یک شهر مطلوب، تا حد زیادی متأثر از ارزش‌ها، اعتقادات و باورهای کلی آنان در زندگی شخصی و اجتماعی‌شان است. نمود ظاهری این مجموعه ارزشی را می‌توان در تیپ اجتماعی زنان ملاحظه کرد. بنابراین در پژوهش پیش‌رو به منظور دستیابی به طیف متنوعی از ایده‌ها، اکتشاف ویژگی‌ها و معیارهای شهر دوستدار زن براساس تجربیات زنان متعلق به پایگاه‌ها و تیپ‌های مختلف اجتماعی

خواهد بود. بخشی از این تجربه‌ها طبیعتاً معطوف به محدودیت‌ها، چالش‌ها و نیازهایی است که زنان در جامعه شهری امروز ایران دارند و بخشی دیگر از این تجربیات معطوف به فرصت‌ها، امکانات و زمینه‌هایی است که زنان در فضای شهری برای بهبود و ارتقای زندگی خود بدست آورده‌اند. این چالش‌ها و فرصت‌ها در ابعاد مختلف کالبدی، اجتماعی، فرهنگی و حقوقی زندگی شهری زنان وجود دارد. ما این هدف را در قالب یک پرسش اصلی و دو پرسش فرعی دنبال می‌کنیم:

پرسش اصلی: زنان ساکن تهران چه معیارها و ویژگی‌هایی را برای دوستدار زن شدن تهران بیان می‌کنند؟

پرسش‌های فرعی:

- زنان دارای تیپ‌های مختلف اجتماعی چه معیارها و شاخص‌هایی را برای دوستدار زن شدن تهران بیان می‌کنند؟
- زنان متعلق به پایگاه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی چه معیارها و شاخص‌هایی را برای دوستدار زن شدن تهران بیان می‌کنند؟

۲- پیشینه پژوهش

پروژه شهر فراگیر (Inclusive city)، مونترال کانادا

اولین پروژه شهر دوستدار زن در مونترال در سال ۱۹۹۷ آغاز شد. تمرکز این پروژه بر دو حوزه اساسی بود:

- مشارکت و حضور زنان در زندگی شهری
- مشارکت و حضور زنان در موقعیت‌های رهبری، تصمیم‌گیری و سایر مدیریت‌ها.

در این راستا مونترال در چهار موضوع اصلی به طراحی و اجرای راهبردهایی پرداخت: ۱. مشارکت سیاسی: اجرای اقداماتی مانند توسعه آموزش قانونی و راهبردی برای کاندیدهای زن در موقعیت‌های انتخاباتی، افزایش مشارکت زنان در موقعیت‌های انتخاباتی از طریق تماس نزدیک با شهرداری‌ها و سایر انجمن‌های زنان، نوشتن راهبردهایی برای تدوین دوباره ساختار شهرداری.

۲. اشتغال: طراحی یک برنامه استخدام برابر به منظور افزایش تعداد زنان در موقعیت های مدیریتی و سایر مشاغل تخصصی، ایجاد امکاناتی برای کمک به زنان و مردان به منظور ایجاد تعادل میان مسئولیت های خانوادگی و کاری مانند ساعت های کاری پاره وقت و مراقبت های روزانه در محل کار.
۳. امنیت: انتشار سه کتاب راهنمای امنیت در مورد برنامه ریزی و طراحی امنیت محور، اجرای یک برنامه آموزشی درباره امنیت زنان در رابطه با مردان.
۴. مسکن: اجرای طرح «ایجاد و توسعه پروژه های مسکونی توسط زنان» به نحوی که مجتمع های مسکونی پاسخگوی نیاز زنان و ساکنان منطقه باشد. (Abada, 2013: 42-45)

پروژه شهر دوستدار زن سئول کره جنوبی

پروژه شهر دوستدار زن سئول که در سال ۲۰۰۷ آغاز شد، یک استراتژی فراگیر برای اجرای سیاست های شهری اتخاذ نمود تا برابری جنسیتی و رفاه زنان را افزایش دهد. در این پروژه به منظور بهبود زیرساخت ها در یک شکل دوستدار زن، اتاق های استراحت در خیابان ها، پیاده روهای دوستدار زن و پارکینگ های دوستدار زن ایجاد شدند. در زمینه اشتغال زنان، این برنامه زنان را مجدداً به سرکارشان برمی گرداند و از طریق ایجاد فرصت های بیشتر شغلی که به زنان امکان برقراری تعادل میان نیازهای شغلی و خانوادگیشان را می داد، از مشاغل دوستدار زن حمایت می کرد. همچنین طرح هایی مانند آموزش به منظور پیشگیری از تجاوز جنسی، وجود مرخصی زایمان یا نگه داری از فرزند، افزایش میزان زنان کارمند و قرار دادن بیشتر زنان در سمت های اجرایی اجرا شدند. بخش دیگری از برنامه های پروژه مربوط به استقرار حکمروایی دوستدار زن بود که مشارکت زنان در فرایند تصمیم گیری را تشویق می کرد. همچنین پروژه سئول به منظور بهبود سیستم حمل و نقل عمومی برای افزایش راحتی و امنیت زنان، اقداماتی مانند ایجاد تاکسی تلفنی های امن برای زنان، اتوبوس های دوستدار زن (تمرکز بر رانندگی امن، قرار دادن دستگیره های اتوبوس در سطح پایین تر)، تهیه نقشه امنیت زنان و ایجاد تغییرات محیطی را اجرا نمود. (Abada, 2013: 59-62)

برنامه شهر دوستدار زن استانبول

در سال ۲۰۰۷ «برنامه مشارکتی حمایت و توسعه حقوق انسانی زنان و دختران» تحت عنوان «شهرهای دوستدار زن» در شش ایالت مختلف در سراسر ترکیه اجرا شد. در این برنامه که تا سال ۲۰۰۹ به پایان رسید، برنامه‌های مختلفی اجرا شد. ایجاد تیمی بحرانی برای زنانی که اقدام به خودکشی کردند، واحدهای سلامتی سیار برای کارگران فصلی، آموزش برابری جنسیتی به مسئولان و مدیران محلی از جمله برنامه‌های این پروژه بودند. همچنین کمیسیون‌های برابری جنسیتی در مجالس عمومی و انجمن‌های شهرداری استقرار یافتند. سایر اقدامات مانند ارتقای بودجه جنسیتی، مراکز جدید حمایت از زنان، ایجاد واحدها و هیأت‌های زنان در دولت و شهرداری‌ها نیز انجام شد. علاوه بر این به منظور دوستدار زن شدن شهرها مقرر شد برنامه‌های اجرایی، خدمات شهری را با در نظر گرفتن نیازهای خاص زنان مانند ایجاد مراکز حمایت از زنان، مراکز نگه‌داری از بچه و مراکز ویژه زنان، ایجاد کنند. در این برنامه امن ساختن شهرها، افزایش تعداد پارک‌ها و بوستان‌ها، امکان دسترسی زنان به خدمات و بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی زنان نیز مورد توجه قرار گرفت. (GÖZKE, 2009) دومین پروژه شهر دوستدار زن ترکیه در ژوئن سال ۲۰۱۱ آغاز شد. هدف نهایی این پروژه عبارت بود از ارتقا و دوستدار زن کردن محیط از طریق ایجاد جریان جنسیتی در فرایند برنامه ریزی محلی و گفتگوی محلی با سازمان‌های زنان، سازمان‌ها و نهادهای دولتی در سطح محلی و ملی. (2) (woman friendly cities)

پروژه شهر دوستدار زن شهر کوچی هند

پروژه سابالا که در شهر کوچی هند اجرا می‌شود، از طریق طرح‌ها و برنامه‌های مختلف به دنبال حل بیشتر مسایل پیش روی زنان و ایجاد یک شهر دوستدار زن است. برخی از اهداف پروژه عبارتند از:

- بسط مراقبت‌های پزشکی برای خانوارهایی که فقط اعضایشان زن هستند. هزینه‌های آموزشی چنین خانواده‌هایی نیز بطور کامل توسط این برنامه‌ها تامین می‌شود.
- ایجاد امکانات سکونت جدید برای زنان در شهر به منظور تضمین امنیت زنان مسافری که با اهداف مختلف به این شهر می‌روند. علاوه بر وجود تیم

کارکنان زن و محل های سکونت سایر امکانات مانند امکان رزرو آن لاین، تاکسی و سایر خدمات نیز وجود تامین خواهد شد.

- اتوبوس های ویژه زنان اقدام بدیع دیگری بود که در پروژه طراحی شد. براساس این هدف، همه اتوبوس ها دارای قسمت زنانه خواهند شد.
- به منظور مقابله با سوء استفاده از کودکان، تیمی متشکل از سه مشاور در هر مدرسه مستقر خواهند شد تا دانش آموزان را از فسادهای جدید مانند جرایم اینترنتی و سوء استفاده از دانش آموزان از طریق تلفن های همراه و شبکه های اجتماعی راهنمایی و حمایت کنند (Usha, 2013).

علاوه براین، در فوریه سال ۲۰۱۴، پروژه امنیت زنان نیز با کمک دولت مرکزی به منظور تضمین امنیت زنان و بچه ها در کرالا آغاز شد. براساس برنامه پروژه، هر دولت محلی دارای ۱۰ داوطلب خواهد بود. این داوطلبان ملاقات های مکرر از خانه هایی خواهند داشت که زنان تنها، بیوه ها و افراد مسن زندگی می کنند. هدف چنین بررسی این است که میزان رفاه آنان سنجیده شده و اگر این زنان نیاز به کمک پلیس داشتند، برایشان فراهم شود (Jisha, 2014).

۳- ملاحظات نظری و مفهومی شهر دوستدار زن

در رابطه با زندگی و فضای شهری، دیدگاه های نظری متعددی وجود دارد، که دربرگیرنده عناصر و مفاهیم پشتیبان شهر دوستدار زن است. در ادامه به بیان مختصر برخی از این نظریات می پردازیم.

فمینیسم

پژوهشگران فمینیست بسیاری از رویکردهای مطالعات شهری را به دلیل مردانه بودن مورد نقد قرار داده اند. مطابق با نظر این پژوهشگران، به لحاظ تاریخی، معماری و برنامه ریزی شهری عموماً حرفه ای مردانه بوده و رویکردی را ترویج نموده که فضاهای شهری را همگون و بی جنسیت تلقی می کند. (دلورس و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۱) پیش فرض این دیدگاه این است که گویا نیازها و علایق مردان، عمومی و همگانی است. فمینیست ها به این امر می پردازند که چگونه سیاست شهری، ساختار شهرها و همچنین مطالعات شهری زمینه

ساز به حاشیه رفتن و نادیده گرفتن نیازها و اولویت های زنان شده است. دیدگاه فمینیستی، بسیاری از مسایل زندگی شهری مانند استفاده متفاوت زنان و مردان از فضای شهری، لزوم حمایت از امنیت زنان در شهر، نیاز ویژه زنان به حمل و نقل و دسترسی، لزوم حضور فعال و برابر زنان در عرصه های عمومی و اقتصادی مورد توجه قرار می دهد.

رویکرد عدالت فضایی

یکی از ابعاد جوامع انسانی، سازماندهی فضا است. بنابراین تحلیل رابطه میان فضا و اجتماع در فهم بی عدالتی های اجتماعی و چگونگی تنظیم سیاست های برنامه ریزی برای حل و کاهش آن ها ضروری است. عدالت فضایی براساس ایده ای که از عدالت اجتماعی گرفته شده، مبتنی بر رفتار برابر با ساکنان یک منطقه است. بنابراین از این منظر برنامه ریزان باید در پی حل این مساله باشند که در الگوی مکان یابی خدمات و تسهیلات ایجاد شده و چگونگی توزیع آن ها، چه حدی از نابرابری وجود دارد و چه گروه ها یا اقشاری محرومیت بیشتر دارند. (داداش پور و رستمی، ۱۳۹۰: ۱۷۵) از منظر عدالت فضایی، زنان بعنوان گروهی اجتماعی در نظر گرفته می شوند که دارای نیازهای متفاوتی در شهر هستند. از آنجا که هدف عدالت فضایی، دسترسی همه شهروندان فارغ از قیود سنی، جنسی و ... به امکانات و خدمات عمومی موجود در فضا است، توجه به نیازهای زنان در برنامه ریزی های شهری عاملی اساسی در دستیابی به عدالت محسوب می شود. این توجه و تمرکز بر دسترسی زنان به خدمات و امکانات شهری، در بیشتر پروژه های شهر دوستدار زن، مورد توجه قرار گرفته است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رویکرد حکمروایی خوب

الگوی حکمروایی خوب مبتنی بر همکاری سه بخش دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی است. این الگو دارای چند اصل اساسی است:

- مشارکت: حضور همه مردم بصورت مستقیم و غیر مستقیم در تصمیم گیری های مختلف

- حاکمیت قانون: چارچوب قانونی عادلانه و حامی محرومان و وجود فضایی بی طرفانه و منعطف، دستگاه قضایی مستقل و نیروی پلیس بی طرف و عاری از فساد.
 - شفافیت: وجود جریان آزاد و در دسترس اطلاعات برای همه.
 - مسئولیت پذیری: مسئولیت پذیری نهادهای تصمیم گیرنده در مورد تامین خواسته ها و تمایلات افراد
 - اجماع سازی: اجماعی گسترده در مورد منافع و سلايق مختلف در جامعه
 - عدالت و انصاف: برخورداری همه افراد جامعه از فرصت های برابر و حمایت از گروه های محروم و آسیب پذیر
 - پاسخگویی: پاسخگویی دولت، بخش خصوصی و سازمان های جامعه مدنی نسبت به همه مردم و افراد ذی نفع. (رفیعیان و حسین پور، ۱۳۹۰: ۹۵-۹۶)
- حکمرمایی خوب را می توان در برنامه ریزی و مدیریت شهری نیز به اجرا در آورد. بر این اساس زنان نیز بعنوان گروهی از شهروندان، باید بتوانند بصورت فعالانه در همه سطوح و مراحل برنامه ریزی و مدیریت شهری، بصورت افراد عادی و نیز بصورت افراد موثر و تصمیم ساز حضور داشته باشند.

حقوق شهروندی

ماریون یانگ نظریه خود را بر اساس نقد نظریه شهروندی مارشال مطرح می کند. یانگ معتقد است نظریه شهروندی در عین رهایی بخش بودن سرکوب گر است. چرا که این نظریه با طرح موضوع همه شمولی، زنان را هم در شمولیت شهروندی قرار می دهد. اما در عین حال دو معنای ضمنی همه شمولی را پرورش داد که رهایی بخشی شهروندی را مخدوش می سازد. یک معنا عمومیت است که بر اساس آن شهروندان باید برای دستیابی به خیر مشترک، تفاوتهايشان را کنار بگذارند. معنای دیگر نیز یکسانی و یک شکلی است. بر اساس این معنا قوانین فارغ از تاثیرشان بر افراد و گروه ها بصورت یکسان بر همه اعمال می شود. به نظر یانگ این دو جنبه از همه شمولی، باعث طرد، محرومیت و سرکوب گروه های متفاوت اجتماعی از جمله زنان می شود. (توانا، ۱۳۹۰: ۲۷ و ۳۰) یانگ معتقد است

شمولیت و مشارکت همه از جمله زنان نیازمند شهروندی متمایز یا اعطای حقوق خاص به گروه‌های اجتماعی و فرهنگی متفاوت از جمله زنان است.

جغرافیای فمینیستی

محیط زیست شهری بر جهت دهی به نگرش و رفتار افراد نقش بسیار مهمی دارد. جرج کیلینگ (George L. killing) و جیمز ویلسون (James Q. Wilson) در مقاله خود با عنوان «پنجره‌های شکسته شده: پلیس و امنیت محله‌ها» این ایده را مطرح کرده‌اند که غفلت‌های کوچک مقیاس مانند وجود یک پنجره شکسته، نشانگر زوال و بی‌تفاوتی است که موجب تشویق رفتارهای ضد اجتماعی بسیاری می‌شود و این مساله زمینه‌ساز جرم و جنایت‌های بزرگ‌تر می‌شود. (شورت، ۱۳۹۰: ۲۰۲-۲۰۳) این ایده ظاهراً ساده دارای توصیه‌ها و پیشنهادات مشخصی بود: تعمیر و بازسازی پنجره‌های شکسته کاهش جرم و جنایت را به همراه خواهد داشت. هر چند ممکن است این فرضیه کاملاً صحیح نباشد، اما برقراری نظم، احتمال و امکان وقوع جرایم را کاهش می‌دهد.

نیومن نیز در نظریه خود با عنوان «فضای قابل دفاع» عواملی مانند ایجاد قلمروی مناسب، احساس تعلق به مکان، امکان وجود نظارت و بهبود شرایط فیزیکی را راه حل‌هایی برای کاهش ترس می‌داند. او پیشنهاد کرده که طراحی‌های ویژه میزان جرم و جنایت را کاهش می‌دهند. (شورت، ۱۳۹۰: ۲۰۱) به اعتقاد نیومن معانی و رفتارهای مربوط به یک فضا، با میزان قابلیت پدیداری یا شفافیت، گشودگی و سهولت دسترسی یا خروج، همبسته است. نورپردازی مناسب معابر و خیابان‌ها و نیز دوربین‌های تلویزیونی مداربسته یکی از این عوامل تاثیرگذار بر امنیت واقعی و ذهنی محیط است. (تانکیس، ۱۳۹۰: ۱۵۹-۱۶۳)

۴- جمع‌بندی مفهومی و نظری

میان رویکردهای نظری و مفهومی بیان شده، طرح‌ها و پروژه‌های اجرا شده و بطور کلی شهر دوستدار زن پیوندهای چندجانبه‌ای وجود دارد. فمینیسم بعنوان شاخه‌ای از حقوق بشر، دفاع از حقوق زنان و پایان بخشیدن به سلطه مردانه را هدف اصلی خود قرار داده است. عمده پروژه‌ها و طرح‌های مربوط به زنان، مبتنی و متکی بر مفاهیم و اصول فکری و عملی فمینیسم هستند. عدالت فضایی براساس ایده‌ای که از عدالت اجتماعی

گرفته شده، مبتنی بر رفتار برابر با ساکنان یک منطقه است. رعایت عدالت فضایی مستلزم نگرش برابری جویانه ای است که فمینیسم بر آن تاکید کرده است. همچنین بر اساس رویکرد حکمروایی خوب شهر، شهروندان ساکن یک شهر به مثابه اعضای جامعه مدنی باید بتوانند در فرایند تصمیم گیری و اجرای برنامه ها و تصمیمات شهری نقش داشته باشند. زنان نیز بعنوان گروهی از شهروندان، باید بتوانند بصورت فعالانه در همه سطوح و مراحل برنامه ریزی و مدیریت شهری، بصورت افراد عادی و نیز بصورت افراد موثر و تصمیم ساز حضور داشته باشند. ایده موجود در رویکرد حکمروایی خوب شهر در بسیاری از پروژه های شهر دوستدار زن مورد نظر قرار گرفته و مورد تاکید رویکردهای فمینیستی نیز می باشد. حکمروایی خوب و توسعه دموکراتیک، مبتنی بر پذیرش حقوق شهروندی است. از این منظر زنان به عنوان گروهی به حساب می آیند که باید دارای موقعیت برابر با مردان در جامعه باشند. یعنی از منافع و حقوق مربوط به شهروندی مدنی، سیاسی و اجتماعی بطور یکسان بهره مند باشند. تامین حقوق شهروندی، هدف غایی همه پروژه های شهر دوستدار زن و همچنین طرفداران فمینیسم است. جغرافیای فمینیستی نیز یکی دیگر از رویکردهای مرتبط است. این رویکرد که نظریات، روش ها و انتقادات فمینیسم را در مطالعه محیط انسانی، جامعه و فضاهای جغرافیایی بکار می گیرد، به بیان تاثیر فضاها و امکانات شهری بر ادراک شهروندان اشاره می کند.

از میان رویکردهای مفهومی و نظری مختلفی که بیان کردیم، آنچه که بیش از همه مورد توجه و علاقه پژوهشگر برای تحلیل وضعیت زنان در زندگی اجتماعی تهران است، دیدگاه مربوط به حقوق شهروندی و بویژه شهروندی متمایز است. این دیدگاه با توجه به برابری همه شهروندان و تاکید بر رفع تبعیض های مختلف و همچنین در نظر داشتن موقعیت و نیازهای گروه های ویژه، بهتر از سایر رویکردها و دیدگاه ها می تواند مسایل و دغدغه های ویژه زنان در زندگی شهری را مورد توجه قرار دهد. به نظر می رسد دیدگاه مبتنی بر حقوق شهروندی، ادعاهای اصلی رویکرد فمینیستی را نیز در درون خود جای داده است. از نظر پژوهشگر، تفاوت موقعیت زنان و مردان در زندگی اجتماعی تهران و دشواری های بیشتر پیش روی زنان، در وهله اول ناشی از ضعف مفهوم شهروندی و پس از آن ناشی از عدم اعتقاد به شهروندی متمایز است. از نظر پژوهشگر آنچه که باعث تضعیف اعتقاد و عمل به رویکرد حقوق شهروندی و بویژه شهروندی متمایز و در نظر داشتن موقعیت و نیازهای متفاوت زنان می شود، ناشی از عاملی فرهنگی است. هر چند به لحاظ رسمی و

قانونی از مردم بعنوان شهروند یاد شده است اما بسیاری از مدیران و برنامه ریزان، هنوز به لحاظ ذهنی و عملی به حقوق شهروندی معتقد و پایبند نبوده و آن را در اقدامات خود عملی نمی‌کنند. این مسأله در مورد حقوق شهروندی زنان نیز بطور مضاعفی به چشم می‌خورد. چنانچه بسیاری از طراحان و برنامه ریزان امور زندگی شهری، هنوز نه تنها به لزوم تأمین نیازهای متفاوت زنان به مثابه شهروندانی برابر اما متفاوت با مردان معتقد نیستند، بلکه معتقد به کاهش حضور زنان در عرصه‌های مختلف زندگی اجتماعی شهری و فضاهای شهری هستند.

۵- روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نوع تحقیقات توصیفی و کیفی است. در این پژوهش ما از روش اتنوگرافی استفاده می‌کنیم. اتنوگرافی یا مردم‌نگاری رویکردی از پژوهش و نگارش است که در پی توصیف و تحلیل نظام مند تجربه شخصی به منظور فهم تجربه فرهنگی است. تکنیک گردآوری داده‌های این پژوهش مصاحبه ساخت‌نیافته و مسأله محور و دارای راهنمای مصاحبه است. در این تحقیق، ما به منظور انجام مصاحبه مسأله محور، ابتدا با استفاده از روش مرور منابع (Litratue review) ابعاد و جنبه‌های مختلف شهر دوستدار زن را بررسی کرده و مطالعات و تحقیقات انجام شده در این زمینه و رویکردهای نظری مربوط را ارزیابی کردیم. سپس بر اساس آنها سوالات اولیه را طراحی نموده ایم. پرسش‌های اولیه ما در بردارنده هشت مقوله کلی امنیت، سهولت، زیبایی فضاهای شهری، امکانات فراغتی، حمل و نقل عمومی، امکانات مربوط به کودکان، مشارکت و مدیریت زنان بود. در هر مقوله نیز تعدادی پرسش فرعی وجود داشت که موضوعاتی مانند برداشت و احساس فرد مصاحبه‌شونده در مورد وضعیت کنونی هر مقوله، دیدگاه و نظر فرد در مورد شیوه‌های بهبود وضعیت، راهکارها و پیشنهادات وی را می‌سنجید. در عین حال در خلال مصاحبه با افراد، بسته به فضا و محتوای مکالمه، پرسش‌های دیگری نیز در راستای بسط و تکمیل سوالات اولیه و فرعی مصاحبه طرح می‌شدند. علاوه بر مصاحبه، از تکنیک مشاهده غیر سیستماتیک (بدون مشاهده نامه ساخت دار و منظم) نیز استفاده کرده ایم. هر چند زنان در گفتگوها و مصاحبه‌ها، از تجربیات و احساسات خود در زندگی و فضاهای شهری صحبت کرده‌اند، اما مشاهده زنان در زندگی شهری و همچنین مشاهده فضاها و

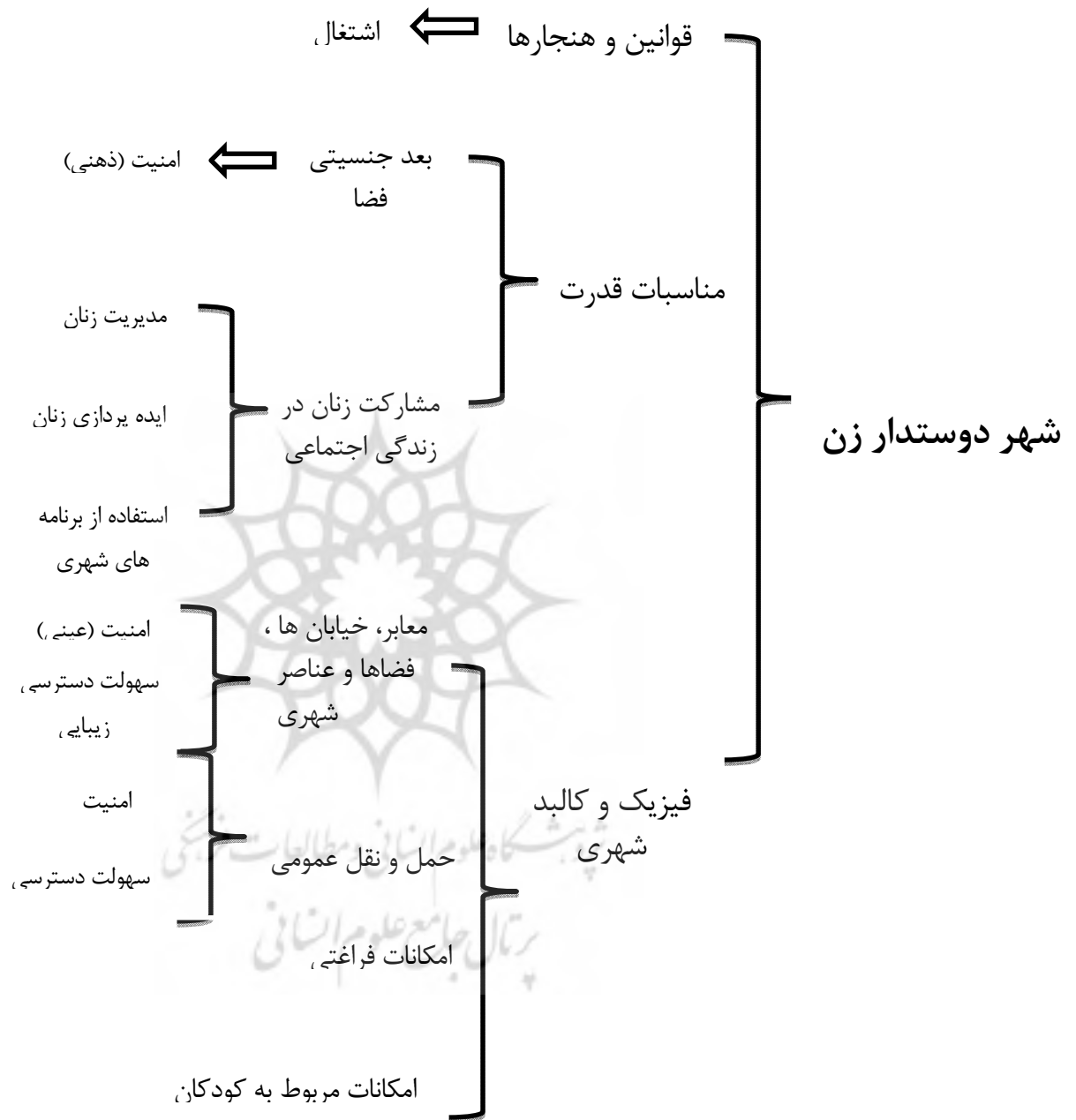
امکانات شهری نیز اطلاعات بسیاری را در اختیار ما قرار می دهد. بویژه اینکه پژوهشگر نیز هم بعنوان زنی که در تهران زندگی و کار می کند، دارای تجربیات متعددی از زندگی شهری تهران است و هم به عنوان کسی که از مفاهیم بنیادین شهر دوستدار زن، شناختی مقدماتی دارد، گفته ها و تجربیات زنان مصاحبه شونده را از چشم اندازی فنی و تخصصی در شهر مشاهده کرده، شباهت و تفاوت ها را می یابد و نکات جدید و بیان نشده را اکتشاف می کند. حاصل مشاهدات انجام شده، تصاویر تهیه شده از فضاهای مختلف شهری و نیز جرح و تعدیل گفتگوها و مصاحبه هاست. جمعیت آماری این پژوهش شامل زنان ۱۸ تا ۵۰ سال ساکن تهران است که طی ۵ سال گذشته ساکن تهران بوده اند. نمونه گیری از نوع غیر احتمالی و قضاوتی است. حجم نمونه نیز شامل ۱۹ نفر از زنان متعلق به تیپ های اجتماعی و پایگاه های اقتصادی و اجتماعی مختلف است.

۶- یافته های پژوهش

زنان در مصاحبه ها و گفتگوهای انجام شده در مورد تجربیات زندگی شهریشان، از موضوعات متعدد و متنوعی سخن گفته اند. گفتگوهای و مصاحبه های انجام شده را می توان در سه مقوله کلی قوانین و هنجارها، مناسبات قدرت و فیزیک و کالبد شهر دسته بندی کرد. هر کدام از این سه مقوله کلی نیز به چند مقوله جزئی تر تقسیم می شود که در نمودار زیر قابل ملاحظه است:

نمودار شماره ۱) مقولات کلی و جزئی مستخرج از مصاحبه های انجام شده

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقاله اول: قوانین و هنجارها

بخش مهمی از تلاش ها و اقدامات پروژه های شهر دوستدار زن در جهان معطوف به بعد قانونی و هنجاری زندگی اجتماعی شهری است. آنچه که در این پژوهش مورد توجه و تاکید زنان مصاحبه شونده قرار گرفته است، قوانین، هنجارها و شرایط مربوط به استخدام و اشتغال زنان است. یکی از مهمترین مسایل پیش روی زنان جویای کار، استخدام نابرابر زنان و مردان و اختصاص بیشتر فرصت های شغلی به مردان است. مهدیه در این باره معتقد است «وقتی دنبال کار می گردی متوجه میشی توی جامعه بیشتر شرایط کاری رو به مردها میدن، توی فضای کاری زنا تضعیف می شن... بعنوان نیروی کار ضعیف استخدام میشن...» علاوه بر این یکی از مهمترین سختی های زنان شاغل، کمبود وقت در رسیدگی به زندگی شخصی و علایق فردیشان است. منیره در این باره معتقد است

شرایط کاری خانوما باید طوری باشه که تا ساعت ۲ باشن، تا هم به زندگیشون برسن، هم واسه خودشون وقت بذارن... ساعت کاری خانوما باید فرق کنه، حتی به تبع اون حقوقشون هم فرق بکنه... به انتخاب خودشون باشه که بیشتر بمونن یا کمتر.

علاوه بر تفاوت ساعت کاری، بحث قوانین و مقررات مشاغل مانند مرخصی زایمان و همچنین امکاناتی مانند مراکز نگه داری از کودکان در محل های کار نیز در گفتگوها و مصاحبه های زنان مورد توجه قرار گرفته است. اکرم که اخیرا شاغل شده و صاحب فرزند کوچکی است در این باره می گوید «من الان خیلی درگیر مهد کودکم. خانومایی که سر کار میرن و بچه دارن، اگر مهد کودک توی محل کارشون باشه، می تونن به بچه شون سر بززن و...»

مقاله دوم: مناسبات قدرت

منظور از مناسبات قدرت رابطه میان زنان و مردان در فضاها، موقعیت ها و شرایط مختلف زندگی شهری است. این رابطه در موقعیت های مختلف ممکن است به نفع یک جنس و با تبعیض علیه جنس دیگر برقرار شود. در این پژوهش براساس گفتگوها و مصاحبه های انجام شده می توان مناسبات قدرت را در دو جنبه کلی بررسی نمود:

بعد اول: بعد جنسیتی فضا

منظور از بعد جنسیتی فضا، غلبه و سلطه مردان، ارزش های مردانه و خشونت مردانه است. مهمترین بحث مربوط به این بعد، خشونت علیه زنان و بحث امنیت است. زنان مصاحبه شونده در گفتگوهای خود از میزان احساس امنیت خود، مکان های ناامن، علت ها و راهکارها صحبت کرده اند. بنابراین امنیت هم بصورت عینی و هم بصورت ذهنی مورد توجه زنان قرار دارد. اکثر زنان مصاحبه شونده احساس مثبت چندانی نسبت به امنیت موجود در شهر تهران ندارند. طاهره در این باره معتقد است «معلومه که تهران امن نیست...هیچ شهری امن نیست بخصوص تهران که اصلاً...».

زنان مصاحبه شونده در گفتگوهای خود به سه دسته عوامل کالبدی، فرهنگی و فردی اشاره کرده اند که بر امنیت عینی و ذهنی آنان تاثیر می گذارد. عوامل موثر کالبدی را، در مقوله فیزیک و کالبد شهر مورد بررسی قرار می دهیم. برخی زنان مصاحبه شونده، عوامل زیربنایی مانند ساختارها، فرهنگ و اخلاق را در تأمین امنیت موثر دانسته اند. به نظر آنان آنچه که در تأمین امنیت زنان مهمتر و موثرتر واقع می شود، چندان تابع فیزیک و فضای شهری نیست. بلکه بیشتر امری فرهنگی است. فرزانه در این باره معتقد است «مساله اینه که چرا همچین ناامنی ای هست؟ این یه مشکل اجتماعی، این مسایل اساسی فرق داره با نور [فضاها] و ... از گرسنگی میاد و کیف میزنه دیگه». برخی از زنان در مورد مسأله امنیت، علاوه بر عوامل بیرونی، به عوامل فردی مانند نوع رفتار زنان و پوشش اشاره کرده اند. زینب معتقد است «اگر فرهنگ سازی کنن... پوشش خانوما درست تر بشه، شاید امنیت هم بهتر بشه.»

بعد دوم: مشارکت اجتماعی در زندگی شهری

زنان بعنوان شهروندانی برابر اما متفاوت با مردان، در صورتی می توانند حقوق شهروندی خود را محقق سازند و شهروندی تمام عیارشان را به عرصه عمل رسانند، که در زندگی شهری مشارکت کامل داشته باشند. براساس مصاحبه های انجام شده، مشارکت زنان در زندگی اجتماعی شهری را در سه مقوله مورد بررسی قرار می دهیم.

الف) مشارکت در برنامه های فرهنگی اجتماعی شهرداری

برگزاری برنامه های فرهنگی، اجتماعی، تفریحی و کلاس های آموزشی ویژه زنان، موقعیت بسیار مساعدی برای حضور و مشارکت اجتماعی زنان در زندگی شهری فراهم می کند. این امر بویژه زنان خانه دار را که احتمالاً فعالیت اجتماعی کمتری در زندگی شهری دارند، بیشتر در زندگی و فضای شهری تداخل می دهد. زنان مصاحبه شونده تجربه های بسیار متفاوتی از برنامه های فرهنگی، آموزشی، اجتماعی و عمرانی شهرداری دارند. در حالی که عمدتاً زنان شاغل از کم و کیف این برنامه ها مطلع نیستند، بیشتر زنان خانه دار حداقل چند بار این برنامه ها را در قالب های مختلف تجربه کرده اند. زنان مصاحبه شونده به نکاتی مانند لزوم توجه به نظرات و ایده های زنان، در نظر داشتن نیازهای واقعی همه زنان، استفاده از پتانسیل های زنان، اطلاع رسانی و رعایت تنوع در طراحی و اجرای برنامه ها اشاره کرده اند. دیگر نکته مهم مورد توجه زنان این است که زنان بچه دار در صورتی از این برنامه ها استقبال می کنند و در آن ها مشارکت می کنند که نیازهای کودکان نیز از خلال برنامه ها تأمین شود و یا محلی برای نگه داری کودکان وجود داشته باشد. نجمه در این باره می گوید «اگر خانوم ببینه اون برنامه ای که می خواد برایش تهیه شده، فرهنگیه... به بچه اش آرامش می ده... [حتماً استقبال می کنه]». مریم نیز در این باره معتقد است «یه برنامه هایی باشه واسه بچه ها، اگر برنامه های آموزشی باشه خیلی بهتره، در مورد حفظ پاکیزگی شهر... آلودگی هوا و...».

ب) زنان به مثابه شهروندانی ایده پرداز

یکی از سطوح مشارکت اجتماعی زنان، استفاده از نظرات و ایده های آنان در برنامه ها و طرح های مختلف شهری است. زمینه سازی برای این سطح از مشارکت نیازمند رعایت اصولی مانند نیازسنجی در برنامه های شهری، نظر سنجی از اقشار حاشیه ای و برگزاری کارگروه های ترکیبی به منظور شناسایی نیازهای اقشار مختلف زنان است. با این حال آنچه که حتی نیاز به این تلاش ها و زمینه سازی ها برای مشارکت را ایجاد می کند، مانع بنیادین و ریشه ای تری است که خود این عدم مشارکت را رقم زده است. توجه به این عامل زیربنایی و اصلی باعث می شود سایر تلاش ها و اقدامات مذکور نیز به نتیجه برسد. بهاره در این باره معتقد است «مساله اینه که ما همش از مشارکت زنان، توانمندسازی زنان، جذب

زنان و ... حرف می‌زنیم... اما هیچ وقت به این فکر نمی‌کنیم که زن‌ها رو غیر مشارکتی کرده؟ کی ناتوان کرده و...»

ج) حضور زنان در سمت‌های مدیریت شهری

در پروژه‌های شهر دوستدار زن عمدتاً حضور ۵۰ درصدی زنان در موقعیت‌های تصمیم‌گیری با هدف انعکاس رویکرها و نیازهای زنان مورد تأکید قرار گرفته است. در مصاحبه‌های انجام شده، اکثر زنان معتقد بوده‌اند که اگر مسئولیت پروژه‌های مختلف شهری را زنان برعهده داشته باشند، به دلیل داشتن نگاه زنانه به جامعه، در تغییر و بهبود وضعیت زنان موفق‌تر خواهند بود. اکرم در این رابطه معتقد است «وجود یه مدیر زن خیلی تأثیر داره، وقتی یه مدیر زنه بالاخره اون زن همزاد پنداری می‌کنه...» با این حال برخی از زنان مصاحبه‌شونده به همکاری مردان و زنان در مدیریت شهری اشاره کرده‌اند. از این منظر از آن‌جا که عموماً مردان تجربه بیشتری در کارهای اجرایی داشته‌اند و زنان به دلیل داشتن تجربه و احساس مشترک با زنان، با مشکلات و مسایل آنان نیز بهتر و بیشتر آشنایی دارند، همکاری مرد و زن در یک موقعیت مدیریتی نتیجه بهتری در پی خواهد داشت. آزاده این نکته را این‌گونه بیان می‌کند «اگر اینطور باشه که حتی اگر مدیر مرد هست، حتماً سه چهار تا مشاور زن داشته باشه یا اگر مدیر زن هست، مشاورهای مرد داشته باشه بهتره». با این حال عده‌ای از زنان مصاحبه‌شونده نه تنها موافق مدیریت زنان نیستند بلکه در بسیاری موارد آن را عامل نقض حقوق زنان نیز می‌شمارند. در این منظر آنچه که زمینه‌ساز تحقق حقوق شهروندی زنان، انعکاس دیدگاه‌ها و سلیقه و خواست‌های زنانه در طراحی برنامه‌ها و پیش‌روی بسوی عدالت محور شدن جامعه است، حضور یک زن در سمت مدیریتی و تصمیم‌گیری نیست. چه بسا چنین مدیر زنی به ارزش‌ها و اصولی معتقد و پایبند باشد که نه تنها حامی احقاق حقوق شهروندی زنان نیست، بلکه خود، زنان را بعنوان شهروندی درجه دو می‌شناسد که باید به طرق مختلف، نقش و حضورشان در جامعه را کاست. در واقع انعکاس دیدگاه‌های زنان در مدیریت شهری، می‌تواند از خلال فعالیت‌های یک مدیر مرد اتفاق بیفتد.

مقوله سوم: فیزیک و کالبد شهر

بعد اول: معابر و عناصر موجود در فضای شهری

اولین دسته از کالبد و فیزیک شهر، معابر، خیابان ها، مبلمان و فضاهای شهری مانند پل های عابر پیاده، پارک ها، جوی ها و ... هستند. این دسته از عناصر کالبدی از سه جهت زندگی زنان را تحت تاثیر قرار می دهد: امنیت، سهولت و زیبایی. منظور از امنیت این است که این عناصر و فضاهای کالبدی ممکن است به نحوی طراحی و ساخته شوند که امکان وقوع خشونت علیه زنان در این فضاها افزایش یابد و به همان تناسب احساس امنیت زنان نیز کاهش یابد. سهولت نیز بدین مفهوم است که طراحی و ساخت برخی از این فضاها و عناصر شهری نه تنها امنیت بلکه سهولت آنان در رفت و آمد و استفاده از فضاهای شهری را هم تحت تاثیر قرار می دهد. زیبایی فضاهای شهری هم از جنبه های مختلف نگرش و تعلق زنان به شهر را متأثر می سازد.

امنیت: زنان مصاحبه شونده در گفتگوهای خود در مورد امنیت عناصر و فضاهای کالبدی، مکان هایی مانند پل های عابر پیاده، پارک ها، زمین ها و فضاهای مخروبه و متروک را ناامن دانسته اند. به اعتقاد زنان مصاحبه شونده روشنائی و نورپردازی مناسب فضاهای شهری، حضور پلیس، رعایت تنوع کاربری، امکان دیده شدن در فضاها و وجود دوربین های نظارتی می تواند امنیت بسیاری از فضاها و مکان های شهری را افزایش دهد.

سهولت: در فضای شهری عموماً مبلمان شهری، معابر، خیابان ها و پیاده روها دارای ویژگی ها و ساخت هایی هستند که گویا مناسب مردان جوان طراحی و ایجاد شده اند. عمدتاً زنان در گفتگوهای خود به مشکلات کالبدی مانند چاله ها و فرو رفتگی ها، سطوح لغزنده، پله های مرتفع، فاصله زیاد میان جوی های بدون پل، پل های عابر پیاده و ایستگاه های متروی بدون پله برقی، پل های فلزی نامناسب روی جوی ها و بسیاری دیگر از این موارد مشابه اشاره کرده اند. این موارد برای زنان در مقایسه با مردان مشکلات و سختی های بیشتری ایجاد می کند. طاهره که درد زانو و کمر آزارش می دهد، معتقد است «بعضی مسیرها راحت نیستن، پل های عابر پیاده راحت نیستن، اگر همه شون پله برقی داشته باشن، خوبه... من خودم خیلی وقتاً از اتوبان رد می شم تا از پله نرم چون نمی تونم از پله برم». می توان گفت زنان دارای فرزند - بویژه فرزندان کوچک تر - گروه مستقلاً محسوب می شوند، که نه تنها دشواری های پیش روی همه زنان را تجربه می کنند، بلکه با مسایل متفاوت دیگری نیز در زندگی و فضای شهری مواجه هستند. همراه داشتن کودکان در فضاهای شهری با سطوح ناهموار و پله های متعدد، وجود موانع متعدد در مسیرهای رفت

و آمد و نیاز به مکان هایی برای شیردهی و عوض کردن بچه ها دشواری های مضاعفی برای مادران ایجاد می کند. اکرم تجربه خود را اینطور بیان می کند «من خیلی وقتا این مشکل رو داشتم که خواستم بچه رو عوض کنم نتونستم، مجبور بودم یه ماشین دربستی بگیرم، وایسه توی خیابون بچه ام رو عوض کنم... تمام این مدت استرس اینو داشتم که تا کجا برسم بچه رو عوض کنم.»

زیبایی: مصاحبه ها و گفتگوهای انجام شده با اعضای نمونه این پژوهش، نشان می دهد که زنان فضاها، کالبد شهری، امکانات و مبلمان شهری را همواره به لحاظ معیارهای زیبایی شناختی، معماری و ویژگی های ظاهری مورد توجه و ارزیابی قرار داده و به روح موجود در فضاها هم توجه دارند. زنان به مواردی مانند لزوم بکارگیری نگاه کارشناسانه و در عین حال پرهیز از تخصص نابجا در اقدامات زیباسازی شهری، آموزش و ترویج فرهنگ از خلال این اقدامات، رعایت پاکیزگی بعنوان عامل زیبایی، نوسازی و بازسازی بناها و معابر فرسوده و نازیبا، رعایت نظم در فضاها و ساختمان سازی، ایجاد فضای سبز و نورپردازی های زیبا به منظور زیباسازی محیط شهری اشاره کرده اند.

بعد دوم: وسایل حمل و نقل عمومی

موضوع دیگری که زنان در گفتگوهای خود از زندگی شهری بدان اشاره کرده اند، حمل و نقل عمومی در زندگی شهری تهران است. از آنجا که زنان در مقایسه با مردان کمتر با وسیله نقلیه شخصی رفت و آمد می کنند و به دلایل امنیتی بیشتر به وسایل حمل و نقل عمومی نیازمندند، این نکته مورد توجه اغلب پروژه های شهر دوستدار زن بوده است. وسایل حمل و نقل عمومی نیز مانند سایر عناصر کالبدی شهر می تواند از دو جهت امنیت و سهولت مورد توجه و بررسی قرار بگیرد که در ادامه به این دو بعد می پردازیم:

الف) امنیت

در اغلب مصاحبه های انجام شده، زنان وسایل حمل و نقل عمومی مانند مترو، اتوبوس BRT و تاکسی های خطی را نسبتاً امن دانسته اند که در اکثر رفت و آمدهای خود مورد استفاده قرار می دهند. اما نکته ای که در مواردی از مصاحبه ها به چشم می خورد، مواجهه با مزاحمت و احساس ناامنی از سوی راننده های تاکسی های خطی بوده است. این مسأله نشان می دهد که عدم امکان شناخت هویت راننده های تاکسی، زمینه ساز بروز

مشکلات و مزاحمت هایی برای زنان می شود. بویژه اینکه این ناشناسی امکان هرگونه اعلام شکایت و اعاده حقی را نیز از بین می برد. علاوه بر این مسایلی مانند عدم رعایت حقوق زنان از جانب مردان و ورود به محدوده اختصاصی زنان در مترو، رانندگی تند و نامناسب برخی رانندگان، ترمزهای ناگهانی و انتخاب مکان نامناسب برای توقف و پیاده شدن مسافران، محل نامناسب ایستگاه های وسایل حمل و نقل عمومی و عدم توازن در توزیع امکانات حمل و نقل در مناطق مختلف نیز مورد توجه زنان بوده است.

ب) سهولت

علاوه بر بحث امنیت، راحتی وسایل حمل و نقل عمومی و شرایط داخلی آن ها نیز مورد توجه زنان قرار گرفته است. به نظر آنان زنان در وسایل حمل و نقل عمومی سختی و دشواری بیشتری را متحمل می شوند. این سختی ها با نابرابری های عمده ای ایجاد شده مانند اختصاص فضای بیشتر، راحت تر و دارای صندلی های بیشتر به مردان در وسایلی مانند مترو و اتوبوس BRT تشدید می شود. علاوه بر این، شرایط داخلی وسایل حمل و نقل عمومی نیز برای زنان سختی های بیشتری نسبت به مردان ایجاد می کند. بهاره تجربه خود را اینگونه روایت می کند «همه دستگیره های اتوبوس و مترو برای من بلند... وقتی ایستادم میله گیر نمی آرم.. کلا این دستگیره ها برای جسم ایرانی و بطور خاص جسم زن ایرانی مناسب نیست. هر کسی رو هم که می بینم دستگیره رو گرفته ، یه کشیدگی توی اندامش ایجاد شده و توام با آزاره.»

بعد سوم: امکانات فراغتی

زنان به دلایل مختلف فرهنگی و امنیتی و نیز محدودیت های قانونی و عرفی از بسیاری از فضاهای فراغتی و تفریحی حذف می شوند. اکثر زنان مصاحبه شونده معتقدند بسیاری از پارک های همگانی به لحاظ امنیت و راحتی فاقد جو مناسب حضور زنان، آن هم به تنهایی هستند. از نظر زنان فضای پارک ها بیش از آنکه به لحاظ کالبدی و امکانات فیزیکی اهمیت داشته باشد، از نظر جو حاکم بر فضای پارک و احساس امنیت و راحتی مهم است.

یکی از امکانات فراغتی ایجاد شده در پارک ها توسط شهرداری وسایل ورزشی است. تقریباً همه زنان مصاحبه شونده بیان کرده اند که مایل به استفاده از این وسایل نبوده و آن

ها را مناسب زنان نمی دانند. اکثر زنان مصاحبه شونده در مورد پارک های ویژه بانوان معتقدند که در این پارک ها زنان احساس راحتی می کنند. این پارک ها فضایی را ایجاد می کنند که زنان می توانند تفریحات مورد علاقه خود را داشته باشند. نجمه در این باره می گوید «توی پارک بانوان آدم احساس راحتی می کنه، مخصوصا به خاطر دخترم که نوجوونه». مهدیه هم در این باره معتقد است «پارک های بانوان خیلی خوبه، واسه خانومایی که نمی تونن تنها برن جای تفریحی... از لحاظ تفریحی استخرای مجزا داره، کتابخونه داره... خیلی عالی». در گفتگوها و مصاحبه های انجام شده زنان شاغل که بخش عمده ای از زمانشان را در محیط کار حضور دارند، با کمبودها و مسایلی مضاعفی نیز مواجه هستند. ساعت ویژه زنان در بیشتر فضاهای فراغتی مانند باشگاه ها و استخرها صبح تا عصر است و بعد از آن این فضاها به مردان اختصاص دارد. علاوه بر این یکی از مهمترین موانعی که باعث می شود زنان دارای فرزند، بویژه فرزندان کم سن و سال نتوانند از امکانات مختلف فراغتی استفاده کنند، مسئولیت نگهداری از فرزندانشان است. در فضاهایی مانند باشگاه های ورزشی، کلاس ها و برنامه های آموزشی فضایی برای نگهداری از کودکان تعبیه نشده است. این درحالی است که با یک برنامه ریزی و هماهنگی دقیق تر می توان، برخی از دوره ها و کلاس های ویژه زنان و کودکان را بصورت موازی برگزار نمود تا با حضور کودکان در برنامه ها و دوره های ویژه خود، مادران نیز از برنامه های مورد علاقه و نیازشان استفاده کنند.

بعد چهار: امکانات مربوط به کودکان

مادران، شهر را همواره از چشم انداز کودکانشان نگاه و معنا می کنند. وجود امکانات و خدمات مربوط به نگه داری از بچه ها در فضاهای مختلف شهری، امکان حضور زنان دارای فرزند در فضاهای عمومی شهری و دسترسی راحت تر به این فضاها را ممکن می سازد. یکی از مهمترین و ابتدایی ترین موضوعات مورد توجه مادران، وجود امکانات تفریحی، فراغتی و ورزشی مناسب برای کودکانشان است. مادران معتقدند در برخی مکان ها، وسایل بازی کودکان هنوز امن و مناسب نشده اند. البته نیاز مادران تنها وجود امکانات فراغتی و تفریحی برای کودکان نیست. بخش مهمی از نیازهای زنان دارای فرزند در ارتباط با کودکانشان، بحث آموزش کودکان است. هزینه های خصوصی این خدمات در سطح بالایی قرار دارد و امکان تأمین آن برای اقشار کم درآمدتر وجود ندارد. بسیاری از فضاها و امکانات آموزشی دولتی نیز از کیفیت مناسبی برخوردار نیست. مهدیه در این باره می گوید

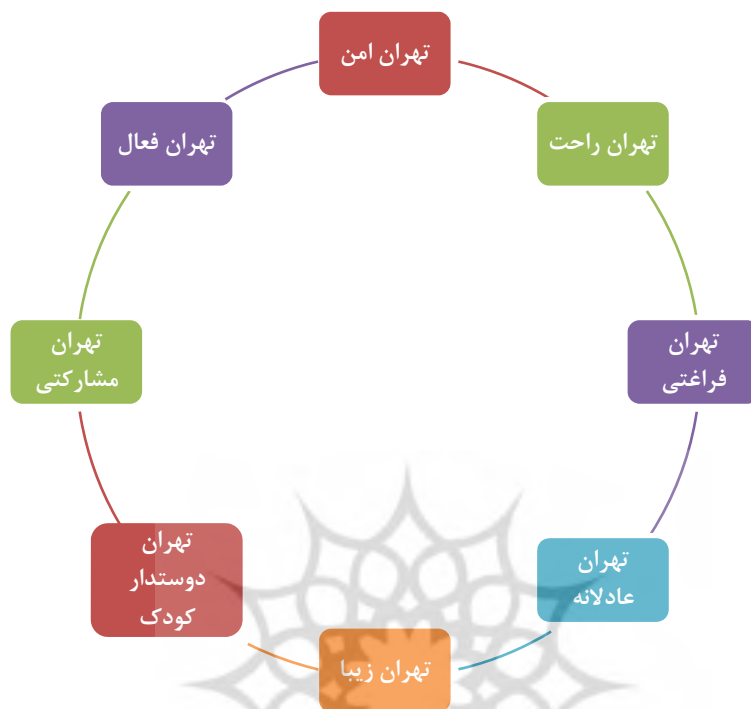
«هزینه های آموزشی، تفریحی و ورزشی بچه ها خیلی بالاست و همه جا هم شرایطش خوب نیست.» . بالابودن هزینه های درمانی مراکز خصوصی، عدم دسترسی آسان و سریع به خدمات دولتی و عدم وجود همه تخصص های مورد نیاز در مراکز درمانی از دیگر مسایل پیش روی مادران در ارتباط با کودکانشان در زندگی شهری است حاصل بررسی گفته ها و صحبت های زنان، همان معیارها (راهکارهایی) است که زنان مصاحبه شونده برای رفع نیازها و مسایلشان در زندگی شهری ارائه داده اند. این معیارها در واقع پاسخ به پرسش های پژوهش ماست که در ادامه بدان ها می پردازیم.

۷- پاسخ به پرسش اصلی پژوهش

«زنان ساکن تهران چه ویژگی ها و معیارهایی را برای دوستدار زن شدن تهران بیان می کنند؟»

از نظر زنان مصاحبه شونده به منظور دوستدار زن ساختن تهران، توجه و رسیدگی به هشت جنبه کلی در طراحی فضاهای شهری و همچنین برخی سیاستگذاری ها و تصمیمات ضروری است. این هشت جنبه را بصورت هشت صفت برای تهران در نظر گرفته ایم که در نمودار زیر قابل مشاهده است:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نمودار شماره ۲) ویژگی های شهر دوستدار زن از نظر زنان مصاحبه شونده

زنان در گفتگوها و مصاحبه های خود، راهکارهای زیر را برای تحقق ویژگی های بیان شده پیشنهاد داده اند:

الف- تهران امن (تامین امنیت عینی و ذهنی)

۱. بهبود وضعیت روشنایی ها و نورپردازی معابر و فضاهای شهری
۲. عدم نصب تابلوهای تبلیغاتی روی پل های عابرپیاده به منظور امکان دیده شدن
۳. وجود نظارت در مکان های خلوت و پارک ها (پلیس ، گشت ، نگهبان)
۴. وجود نظارت در ایستگاه های خلوت اتوبوس بویژه در شب ها
۵. رسیدگی به وضعیت زمین ها و بناهای متروک و مخروبه
۶. رعایت تنوع کاربری در طراحی و ساخت فضاهای شهری

۷. رعایت اصل "امکان دیده شدن" در ساخت فضاهای شهری
۸. برقراری امکان دسترسی به وسایل حمل و نقل عمومی در همه مناطق بویژه مکان های خلوت و دور از مرکز شهر در ساعات مختلف شبانه روز
۹. نظارت و نظم دهی به نظام حمل و نقل عمومی به منظور حضور رفت و آمد منظم این وسایل
۱۰. نظارت عمیق تر بر عملکرد رانندگان تاکسی (حضور در مسیر تعریف شده در همه ساعات بویژه در شب ها و در زمان بارندگی)
۱۱. نصب برچسب حاوی اطلاعات شناسایی راننده و کد تعریف شده بر روی شیشه تاکسی های خطی به منظور شناسایی هویت راننده
۱۲. وجود نظارت دقیق در ایستگاه های مترو به منظور جلوگیری از ورود مردان به واگن های ویژه بانوان
۱۳. نظارت بر نحوه رانندگی رانندگان تاکسی به منظور تامین امنیت جانی سرنشینان
۱۴. آموزش فرهنگی مبتنی بر منع خشونت علیه زنان

ب-تهران راحت

۱. قرار دادن پله برقی برای همه پل های عابر پیاده و ایستگاه های مترو و نظارت بر سالم و روشن بودن آنها
۲. افزایش تعداد پل ها بر روی جوی های عریض و پهن
۳. ترمیم فرورفتگی ها و لغزندگی های سطوح معابر و پل های فلزی
۴. تخصیص فضای برابر و مشابه به زنان و مردان در وسایل حمل و نقل عمومی
۵. تغییر و اصلاح عناصر داخلی وسایل حمل و نقل عمومی متناسب با جسم زنانه (افزایش تعداد دستگیره ها، کاهش فاصله دستگیره ها)
۶. ایجاد اتوبوس های ویژه زنان (مانند اتوبوس های مردانه)
۷. ترمیم سطوح و رفع موانع موجود در پیاده روها و معابر به منظور رفاه حال مادران

۸. ایجاد اتاق‌های استراحت - یا افزایش نمازخانه‌ها - به منظور کمک به رفاه حال زنان مسن و مادران دارای فرزند کوچک در سطح شهر در مکان‌های عمومی در معرض دید و نظارت بر آن‌ها
۹. نظارت بر اتاق‌های کودک موجود در مکان‌های عمومی و تخصیص امکانات بهتر و مناسب‌تر برای کودکان
۱۰. ایجاد سرویس بهداشتی‌های تمیز، امن و در معرض دید و رفت و آمد در سطح شهر و مکان‌های عمومی
۱۱. ایجاد مراکز مشاوره‌ای رایگان یا کم‌هزینه برای زنان

پ-تهران فراغتی

۱. افزایش تعداد پارک‌های ویژه بانوان در مناطق مختلف تهران
۲. اختصاص دادن فضایی به ورزش بانوان در پارک‌های عمومی
۳. ایجاد فضایی برای دوچرخه‌سواری بانوان در مناطق مختلف شهر
۴. ایجاد امکانات فراغتی فرهنگی (کتابخانه متناسب با همه سنین، جلسات، کارگاه‌های گفتگو و هم‌اندیشی)
۵. تغییر ساعت و زمان ویژه زنان در باشگاه‌های ورزشی و استخرها به منظور امکان استفاده زنان شاغل (تخصیص امکانات به زن‌ها بصورت یک‌روز در میان)
۶. ایجاد محلی برای نگه‌داری از کودکان در باشگاه‌های ورزشی و استخرها به منظور امکان استفاده مادران از این امکانات یا ایجاد مکان‌های آموزشی ویژه کودکان بصورت هم‌زمان با دوره‌ها و کلاس‌های فرهنگی - اجتماعی - آموزشی و.... شهرداری به منظور امکان استفاده مادران از این برنامه‌ها

ت-تهران زیبا

۱. استفاده از نظر کارشناسان مختلف فرهنگی - اجتماعی، هنری، ادبی و علمی در زیباسازی شهری

۲. در نظر داشتن سطح آگاهی و نیازهای مخاطبان در اقدامات زیباسازی شهری (پرهیز از تخصص نابجا)
۳. آموزش فرهنگ از طریق نقاشی ها ، تصاویر و درج جملات
۴. حفظ پاکیزگی و بهداشت فضاهای شهری
۵. نوسازی بناها و معابر
۶. ایجاد نظم در فضا (رعایت الگوی مشابه در ساختمان سازی ، ایجاد پارکینگ در مناطق پر ازدحام)
۷. ایجاد فضای سبز و طراحی فضاها با گل و درخت
۸. نورپردازی های شکیل و متنوع
۹. رعایت جذابیت و تنوع در طراحی و ساخت محیط
۱۰. انعکاس روح و چشم انداز زنان در معماری و ساخت و ساز
۱۱. آموزش اصول فرهنگی به کودکان و افزایش تعلق آن ها به شهر از طریق طراحی، نقاشی ها ، تصاویر و جملات

ث-تهران عادلانه (رعایت عدالت فضایی)

۱. دسترسی همه مناطق به همه وسایل حمل و نقل عمومی
۲. رسیدگی به وضعیت عناصر کالبدی و ترمیم و اصلاح آن ها در همه مناطق
۳. دسترسی به امکانات فراغتی، تفریحی، آموزشی و ... در همه مناطق و محلات
۴. انجام اقدامات زیباسازی شهری بصورت یکسان در همه مناطق

ج-تهران دوستدار کودک

۱. ایجاد وسایل بازی امن برای کودکان و نظارت و رسیدگی به آن ها
۲. تامین امنیت عینی و ذهنی در فضاهای فراغتی کودکان
۳. ایجاد و افزایش امکانات آموزشی و فرهنگی مانند کتابخانه ها ، دوره های آموزشی و ...
۴. کاهش هزینه های آموزشی و تفریحی کودکان

۵. افزایش تعداد بیمارستان های کودکان در تهران و بهبود خدمات بهداشتی درمانی کودکان

چ-تهران مشارکتی

۱. تلاش و زمینه سازی برای افزایش مشارکت اجتماعی زنان در ابعاد مختلف زندگی شهری
۲. افزایش تعداد زنان در سمت های مدیریتی شهری
۳. افزایش تعداد مشاوران زن برای مدیران مرد
۴. تلاش برای انعکاس دیدگاه ها ، چشم اندازها و نیازهای اقشارمختلف زنان ، از طریق مدیران مرد یا زن
۵. رفع موانع فرهنگی و اجتماعی و نگرش های منفی نسبت به مدیریت زنان از طریق زمینه سازی برای حضور ، فعالیت و اثبات توانایی ها و استعداد های زنان.
۶. نیازسنجی و نظرسنجی از اقشار زنان در مورد محتوا و نحوه اجرایی برنامه های مختلف عمرانی، فرهنگی، اجتماعی شهرداری ، رسیدگی به این نظرات و پیشنهادات و تعدیل این نظرات از منظری کارشناسانه
۷. استفاده از توانایی ها و مهارت های زنان در اجرای طرح ها و برنامه های مختلف شهری
۸. ایجاد اعتماد به نفس در زنان خانه دار و کم سواد از طریق زمینه سازی برای جلب حضور و مشارکت آن ها در برنامه ها و طرح های مختلف شهری
۹. اطلاع رسانی مکفی و مناسب در همه مناطق و به همه اقشار در مورد برنامه های فرهنگی اجتماعی شهرداری
۱۰. در نظر گرفتن نیازهای مختلف کودکان در برنامه های فرهنگی ، اجتماعی ، آموزشی و ... و تدارک برنامه های ویژه کودکان

ح-تهران فعال

۱. تخصیص عادلانه فرصت های شغلی به زنان و مردان بویژه در مورد مشاغل و سمت های مهم و اثرگذاری اجتماعی
۲. کاهش ساعت کاری زنان نسبت به مردان به منظور برقراری تعادل میان نیازهای شغلی و خانوادگیشان
۳. ایجاد امکانات نگه داری از کودکان در محل کار
۴. بهبود وضعیت و کیفیت خدمات در مهدکودک های دولتی
۵. تدوین قوانین و مقرراتی که بازگشت زنان به سرکارشان بعد از زایمان را تضمین کند.

۸- پاسخ به پرسش های فرعی پژوهش

- زنان دارای تیپ های مختلف اجتماعی چه معیارها و شاخص هایی را برای دوستدار زن شدن تهران بیان می کنند؟
- بررسی و تحلیل گفتگوهای انجام شده با زنان دارای تیپ های مختلف اجتماعی، حاکی از آن است که مسایل، سختی ها، نیازها و دغدغه های این زنان، بیش از آنکه متفاوت و متنوع باشد، دارای شباهت و یکدستی است. عبارت دیگر می توان نتیجه گرفت تیپ اجتماعی بعنوان یک متغیر مستقل، بر مسایل و نیازهای شهری زنان تاثیر چندانی ندارد. زنان مصاحبه شونده در مورد هشت عنوان بیان شده، دارای تجربیات و احساسات مشترک هستند. تنها در موارد معدودی در ارائه راهکارها یا مصادیق، می توان تاثیر تیپ اجتماعی را مشاهده کرد. این موارد عبارتند از:
- در مبحث امنیت در مورد عوامل موثر بر امنیت محیطی، زنان مدرن عوامل فرهنگی و ساختاری را بر امنیت موثر دانسته اند و عامل فردی مانند نوع پوشش و حجاب را مورد اشاره قرار نداده اند. البته زنان متعلق به هر دو تیپ عوامل کالبدی را نیز مورد تاکید قرار داده اند.
 - در بحث از اوقات فراغت، مخالفت با پارک های بانوان، از جانب دو مورد از زنان مدرن بوده است. البته سایر زنان مدرن نیز با پارک بانوان موافق بوده اند و ایده مشابه سایر زنان را داشته اند.

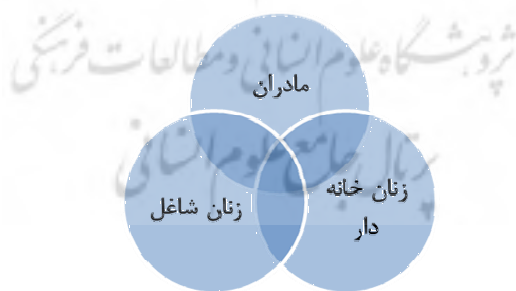
- زنان متعلق به پایگاه های مختلف اقتصادی و اجتماعی چه معیارها و شاخص هایی را برای دوستدار زن شدن تهران بیان می کنند؟
- آنچه که در مورد متغیر تیپ اجتماعی گفته شده در مورد پایگاه اقتصادی و اجتماعی نیز صادق است. زنان متعلق به پایگاه های مختلف، تقریباً در تمام موارد مطرح شده، دارای تجربیات، احساسات و دیدگاه های مشترکی بوده اند. برخی تفاوت های جزئی عبارتند از:
- زنان متعلق به پایگاه اقتصادی و اجتماعی پایین تر، بیشتر بر کاهش هزینه های تفریحی، فراغتی، آموزشی و ... بویژه برای کودکان تاکید کرده اند.
- برخی زنان متعلق به پایگاه اقتصادی و اجتماعی پایین تر، بویژه به دلیل پایین بودن سطح تحصیلاتشان، از تمایل و اعتماد به نفس کمتری برای مشارکت اجتماعی برخوردارند.

۹- بحث و نتیجه گیری

هرچند هنوز مفهوم شهر دوستدار زن در مجامع و پژوهش های علمی و دانشگاهی مصطلح نشده و حتی متخصصان و دانشجویان رشته های جامعه شناسی، مطالعات فرهنگی و مطالعات شهری نیز برداشت یکسانی نسبت به این مفهوم ندارند. با این حال بررسی ها و ارزیابی های پژوهشگر، بر روی گفتگوها و مصاحبه های انجام شده با اعضای نمونه این پژوهش نشان می دهد که هرچند شاید زنان مصاحبه شونده نیز درک چندانی نسبت به مفهوم شهر دوستدار زن نداشته باشند، با این حال اعتقاد به اصول و مبانی آن در بطن اندیشه و احساس بیشتر زنان وجود دارد. زنان ساکنان تهران نیز بعنوان زن ایرانی مسلمان شهرنشین در زندگی شهری خود، با تمام مسایل و نیازهایی مواجه بوده اند که شهر دوستدار زن در جهت رفع و تحقق آن ها تلاش می کند. مصاحبه ها و گفتگوهای زنان از تجربه زندگی شهریشان نشان می دهد که آنان مدت هاست به سختی ها و مشکلات مضاعف پیش روی زنان در زندگی و فضاهای شهری پی برده اند. زندگی شهری زنان سرشار از تجربه موقعیت ها و شرایطی است که آنان را با مسایلی متفاوت از مردان مواجه ساخته است.

همچنین اگر مقایسه ای میان تجربیات جهانی مطرح شده و داده های حاصل از این پژوهش انجام می دهیم، در می یابیم که شباهت بسیاری میان این دو دسته اطلاعات وجود

دارد. مواردی مانند بهبود وضعیت اشتغال، تامین امنیت زنان در زندگی شهری، تامین سهولت دسترسی به فضاهای شهری و وسایل حمل و نقل عمومی و مشارکت زنان از جمله مواردی بوده اند که در پروژه های مونترال، سئول، استانبول و کوچی هند مورد توجه قرار گرفته اند. شباهت این اقدامات با نظرات زنان مصاحبه شونده نشان می دهد که زنان علی رغم زندگی در شهرها و فرهنگ های مختلف، دغدغه ها و مسایل اصلی شهریشان مشترک است. به بیان دیگر زنان ایرانی مسلمان شهرنشین، همان مسایل و نیازها و همچنین تمام معیارها و شاخص های مورد نظر در یک شهر دوستدار زن را از چشم انداز بومی و فرهنگی خود لمس و تجربه کرده اند. با این حال به منظور ایجاد شهر دوستدار زن، باید نیازهای گروه ها و اقشار مختلف زنان سنجیده شود و امکانات و خدمات مورد نیاز آنان در زندگی شهری ایجاد شود. بررسی و تحلیل مصاحبه ها و گفتگوهای انجام شده با زنان، ما را به این نتیجه رساند که برخلاف بسیاری از موضوعات و مسایل اجتماعی که متاثر از متغیرهای پایگاه اقتصادی و اجتماعی و تیپ اجتماعی است، معیارهای مورد نظر زنان برای یک شهر دوستدار زن متاثر از این دو عامل نیست. بلکه دو عامل بسیار مهمی که تفاوت در دیدگاه ها و چشم اندازها و به همان تناسب تفاوت در نیازها و مسایل را به همراه دارد، وضعیت اشتغال زنان و داشتن یا نداشتن فرزند است. زنان شاغل و مادران بعنوان گروه مستقلمی محسوب می شوند که بواسطه چشم انداز متفاوتشان به شهر، با مسایل و نیازهای متفاوتی در زندگی شهری مواجه هستند. همپوشانی ها و تفاوت های گروه های مختلف زنان را می تواند بدین صورت ترسیم نمود:

نمودار شماره 3) همپوشانی نیازهای گروه های مختلف زنان در زندگی شهری

بنابراین طراحی و اجرای برنامه های شهری که هدفشان بهبود وضعیت زنان در زندگی شهری و تسهیل حضور و فعالیت آن ها است، در صورتی به موفقیت و نتایج مورد انتظار

دست می‌یابند که تفاوت و تنوع موجود در دیدگاه‌ها و نیازهای این سه گروه متفاوت لحاظ شود.

با توجه به مجموعه بررسی‌ها و تحلیل‌های انجام شده در این پژوهش بر روی داده‌های تجربی، رویکردهای مفهومی و نظری و همچنین اطلاعات مستقیماً جمع‌آوری شده، می‌توان افق و چشم‌انداز آینده تحقق شهر دوستدار زن در ایران را پیش‌بینی نمود. نتایج پژوهش پیش‌رو حاکی از آن است که هر چند کلان‌شهر تهران در برخی ابعاد و جنبه‌ها از اشکال دوستدار زن فاصله زیادی دارد اما در برخی زمینه‌ها، برای بهبود وضعیت زنان اقداماتی صورت گرفته است. البته برخی از این اقدامات تنها منطبق با سیاست‌های کلان دولتی بوده و نیازهای واقعی زنان را در نظر نداشته است. نمونه این اقدامات را در مقوله اوقات فراغت و برنامه‌های فرهنگی اجتماعی شهرداری مورد بررسی قرار دادیم و مشاهده کردیم که بعنوان مثال در نظر نداشتن نیازها و موقعیت گروه‌های ویژه مانند مادران کودکان خردسال، مانع از ثمربخشی این اقدامات برای عموم زنان می‌شود. بنابراین تحقق ویژگی‌های دوستدار زن در تهران، مقدماتاً نیازمند تغییر و دگرگونی اندیشه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان امور شهری و تحول نگرش آنان نسبت به مفهوم مهم شهروندی است. همانطور که پیش از این نیز اشاره کردیم، به نظر می‌رسد موثرترین رویکرد مفهومی و نظری مرتبط و تبیین‌کننده مفهوم شهر دوستدار زن، مفهوم حقوق شهروندی و بویژه شهروندی متمایز گروه‌های خاص مانند زنان است. سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مسئولان در صورتی می‌توانند برنامه مدونی برای طراحی و اجرای پروژه‌های دوستدار زن تدارک ببینند که اعتقاد به حقوق شهروندان را در ذهن و اقدامات خود درونی و عملیاتی سازند. عبارت دیگر می‌توان گفت شهر دوستدار شهروند مقدمه‌ای برای تدارک برنامه‌های شهر دوستدار زن است. بدون اعتقاد ذهنی و عملی به معنای واقعی شهروندی، تحقق نیازهای گروه‌های مختلف شهروندان در زندگی و فضاهاى مختلف شهری، لازم و ضروری تلقی نمی‌شود. بنابراین در صورتی می‌توان انتظار اجرای برنامه‌های دوستدار زن در کلان‌شهر تهران را داشت، که برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران به نیازها و موقعیت زنان به مثابه شهروندانی برابر اما متفاوت با مردان واقف شده و این آگاهی را اجرا سازند. پذیرش حق شهروندی متمایز زنان در جامعه تحول‌یافته امروزی که تمایل و میزان حضور و مشارکت زنان در زندگی اجتماعی شهری یکی از نشانه‌های توسعه‌یافتگی است، مستلزم تغییر نگرش سستی نسبت به نقش‌ها و فعالیت‌های زنان است. نگرش‌های سستی مبتنی بر

نقش همسری و مادری زنان، بدون در نظر داشتن توانایی های متعدد زنان در عرصه های مختلف فعالیت اجتماعی، که در بسیاری از قوانین رسمی و سیاست های فرهنگی متعکس شده است، مانع از دیدن واقعیت های اجتماعی نشان دهنده حضور روز افزون زنان در جنبه های مختلف زندگی اجتماعی می شود. چنین امری مانع از درک صحیح موقعیت زن امروزی شده و بنابراین مسایل و دغدغه های متنوع زنان در زندگی شهری نادیده انگاشته می شود. بنابراین شهرهای ایرانی از جمله کلان شهر تهران در صورتی می توانند بسوی دوستدار زن شدن پیش روند که جایگاه و حضور زنان در زندگی شهری امروزی و بنابراین دغدغه ها و مسایلشان واقعی تلقی شده و مورد توجه قرار گیرد.

پس از این تحول مقدماتی مهم، در نظر داشتن نیازها و دغدغه های واقعی گروه های مختلف زنان باید در دستور کار قرار بگیرد. فاصله میان معیارها و ویژگی های شهر دوستدار زن با ویژگی های عینی تهران در برخی ابعاد و جنبه ها، به دلیل نادیده انگاشتن نیازهای واقعی زنان است. این امر موجب می شود علی رغم تلاش برای رفع مشکل شهروندان بطور کل و زنان بطور خاص، مسایل همه زنان در زندگی شهری برطرف نشود. یکی از منابع مهم کسب ایده در مورد دغدغه های گروه های مختلف زنان، جنبش ها، سازمان ها و انجمن های حمایت از زنان هستند. در ایران ایجاد شهرهای دوستدار زن در صورتی با اقبال و موفقیت همراه می شود که این انجمن ها و سازمان ها اجازه فعالیت داشته باشند و به لحاظ رسمی و قانونی و غیر رسمی با افکار و ایده های مخالف طرد نشوند.

بنابراین و با توجه به شرایط موجود به نظر می رسد در حال حاضر شهر دوستدار زن در ایران با موانع مختلف قانونی و فرهنگی رسمی و غیر رسمی مواجه است. چنین شرایطی سبب می شود برنامه ها و پروژه های مختلف دوستدار زن طراحی و اجرا نشده و برنامه ها و طرح های ویژه زنان نیز سمت و سوی خاصی و تعریف شده بگیرد. این امر از طرفی صرف هزینه ها و از طرف دیگر عدم رفع نیازهای واقعی زنان و دور شدن شهر از معیارهای دوستدار زن را در پی خواهد داشت.

فهرست منابع

اعتماد، گیتی و خاتم، اعظم و یادا، ترانه. «هویت یابی زنانه در فضاهای عمومی». میز گرد جنسیت و شهر. نشریه جستارهای شهر سازی. شماره ۲۴ و ۲۵. بهار و تابستان ۱۳۸۷

پرتویی، پروین. «کارگروه زنان و فضاهاى عمومى شهرى». مقاله‌هاى اولین همایش علمى و پژوهشى زنان و زندگى شهرى. دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، سی ام آبان و یکم آذر ۱۳۹۱

تانکیس، فرن. (۱۳۹۰) *فضا، شهر و نظریه اجتماعى، مناسبات اجتماعى و شکل‌هاى شهر*. ترجمه حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونى. چاپ اول. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

توانا، محمدعلی. (۱۳۹۰) «برابری جنسیتی در نظریه شهروندی متمایز آیریس ماریون یانگ». *نشریه زن در توسعه و سیاست*. دوره ۹. شماره ۴. صفحات ۲۲ تا ۴۲.

داداش پور، هاشم و رستمی، فرامرز. (۱۳۹۰) «بررسی و تحلیل توزیع خدمات عمومى شهرى از دیدگاه عدالت فضاى». *مجله جغرافیا و توسعه ناحیه اى*. شماره ۱۶. صفحات ۱۷۱ تا ۱۹۸.

دلورس، ماریا و رامون، گارسیا و اورتیز، آنا و پراتز، ماریا. (۱۳۹۲) «بازسازی محله با مطالبات زنانه». ترجمه نسیم گل کو. *نشریه زن نگار*. شماره ۱۲. صفحات ۳۰ تا ۳۵.

رفیعیان، مجتبی و حسین پور، سیدعلی. (۱۳۹۰) *حکمروانى خوب شهر از منظر نظریات شهرسازی*. انتشارات طحان/ انتشارات هله: تهران

شورت، جان رنه. *نظریه شهرى، ارزیابى انتقادى*. (۱۳۹۰) ترجمه کرامت الله زیاری، حافظ مهدى نژاد و فریاد پرهیز. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

غنام، فرها. (۱۳۹۲) «بیرونی و اندرونی». ترجمه رفعت شمس. *نشریه زن نگار*. شماره ۱۲. صفحات ۳۵ تا ۴۰.

قراىی، فریبا. «شناسایی عوامل کیفیت محیط با تکیه بر ویژگیهای کالبدی و زیبایی شناختی و تأثیر آن بر حضور زنان در فضاهاى عمومى شهر». مقاله‌هاى اولین همایش علمى و پژوهشى زنان و زندگى شهرى. تهران: ۱۳۹۱

Abada, Nora. "understandng women friendly cities distilling elements from united nations designated cities". A research paper submitted to the graduate school in partial fulfillment of the requirements for the degree masters of urban and regional planning. Ball State university. Indiana: 2013

GÖZKE, Özge. (2009) 'woman friendly cities'. www.bianet.org/.../118039-women-friendly-cities.

Jisha. "The 'Nirbhaya Kerala' Project to Inaugurate on Feb 15th". <http://www.karmakerala.com/news/tag/women-safety/>. 2014

Usha. "Kochi to be a women friendly city". <http://www.karmakerala.com/news/2013/03/25/kochi-to-be-a-women-friendly-city/>. 2013

Woman friendly cities2. http://www.migm.gov.tr/en/PDF/WOMEN_FRIENDLY_CITIES_2.pdf